

Bartos Mihály

A Szentkorona Promontoron

A magyar Szentkorona történelme során számos településünkön megfordult hosszabb-rövidebb ideig. Vannak olyan helyek Nagy-Magyarországon, amelyek állandó vendéglátói voltak, s vannak olyanok is, ahol legfeljebb csak egy-egy országjárás keretében, vasúton utazott át a nemzetet megtestesítő Szentség. Promontor – a mai Budafok – a települések között kivételes helyzetben van, mivel a Szentkorona promontori látogatása a Szentkorona történetének egy jelentős eseményével is összefüggött, amelynek 2003. szeptember 15-én 150. évfordulóját ünnepelhattük meg.

Az 1848-49. évi magyar forradalom és szabadságharc 1849 nyarára végső szakaszába érkezett. Az ellenség katonai túlereje már megállíthatatlan volt, a nemzet végső harcát vívta. A kormány 1849 júliusában ismét elhagyja a fővárost. A Szentkoronát és a koronázási jelvényeket a miniszterelnök, Szemere Bertalan menekíti Szegeden, Nagyváradon át Aradra.

A Szentkorona iránt érzett felelősség súlya alatt Szemere többször is kísérletet tesz, hogy Kossuthal tisztázza az ereklyékkel kapcsolatos további teendőket. Erről így ír naplójában: *„Kossuth soha nem gondoskodott róla (ti. a magyar Szentkoronáról – B.M.), elő sem hozta, s midőn Aradon 11-én reggel, a temesvári vesztett csata hírére, kérdeztem tőle: hova rejtjük a koronát, hogy az osztrák dynastia birtokába ne jusson, és így a törvényesség e jelét a nép előtt fel ne használhassa, oly közönyösséggel, mintha egy protocollum¹ volt volna szóban, azt felelte: tedd le itt az aradi várban, s hagyd itt. Pedig már futóban volt, s tudta, hogy másnap a vár a muszka és osztrák hadsereg által két oldalról körül fog vétethetni. Ő már akkor fejét teljesen elvesztette, még csak azon bosszudőfést sem volt képes felfogni, mit a korona elvitele által a dynastia ellen intézhet.”²*

Szemere nem adja fel, de ismételt kísérletei is eredménytelenek maradnak. *„De Kossuth már sem nem látott, sem nem hallott, sem nem okoskodott, pár óra múlva átadván a dictatúrát Görgeinek, futott mint a megfélemlített vad.”³*

A Szentkoronát és koronázási jelvényeket tartalmazó vasládát Szemere Aradról Lugosra szállítja, hogy ott rejtse el, de az osztrákok elől sürgősen menekülniük kell, így azt tovább viszi Karánsebesre. Itt Fülep Lipót kormánybiztos vállalkozik rá, hogy a ládát a helyi bányában elrejti, de másnap visszahozza azt, mondván: *„lehetlen volt a bányamunkások figyelmét kikerülnie.”⁴*

¹ Magyarul a.m. jegyzőkönyv.

² Szemere Bertalan: Naplóm. Száműzetésében írta - -. I. kötet. Pest, 1869. [Szemere] 198.o.

³ Szemere, i.m. 199.o.

⁴ Benda Kálmán-Fügedi Erik: A magyar korona regénye. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1979. [Benda-Fügedi] 197.o.

Szemere augusztus 15-én ér Orsovára, az országhatárra. *„A korona mint egy vampyr faldolta oldalamat. Kivinni lehetetlen volt, itt hagyni nem akartam, megsemmisíteni sem, azonban elrejteni sem tudtam. Végre közöltem Batthyányval⁵ helyzetem nehézségét. Ő semmi fontosságot nem tulajdonított a dolognak, s mintha egy darab kőről volna szó, hidegen azt felelte: törd össze vagy vesd a Dunába. E szerint tőle sem várhattam segédelmet.”⁶*

Augusztus 22-én a ládát három megbízható emberrel – Házmán Ferenc miniszteri osztályfőnökkel, Lórodi Edével és Grimm Vincével – egy, a harcok következtében üresen álló ház szobájában elásták. Másnap, augusztus 23-án kutatás nyomaira bukkantak, így a helyet bizonytalannak tartva, a ládát kiásták.

A kudarcok ellenére sem adja fel Szemere, s három társával együtt, augusztus 24-én sikerül elrejteniük a szent ereklyéket: *„...a ládát szekerre raktuk, és ...kiválasztottunk a fűzesben, a Valachiába menő úttól balra (közel egy elhagyott fahíd helyéhez) egy helyet és fáradtságos munka után a koronaládát két fiatal fa közé a földbe beástuk. Biztosan jártunk el egészen. Egy a szekeret kihajtotta, addig a többi a vendéglőben⁷, a hol szállva valánk, azokat foglalkoztatta, kiktől tartani lehetett. Félóra múlva kiment a másik. Utána a harmadik. Végre én, ki cselédeimet az alatt szemeim előtt foglalkoztattam. A fűzes az elrejtésre igen alkalmas volt, mert a mindenféle vad komló és növény körülünk egy sűrű sátort vont, s hasonló folyó-növényekkel a fűzes tele lévén, a hozzánk közeledést e körülmény lehetetlenné tette. Azonban nem mulasztottunk el váltva örködni. Miután a munkát elvégeztük, a víz által járni szokott földön gazdagon található növény- és faághulladékot gondosan összehordtuk, vele a földet behintettük, úgy hogy azon pontot a többi pontoktól megkülönböztetni lehetetlen volt. Áldomásul fogadást tevénk e helyet fel nem fedezni mindaddig, míg vissza nem térünk, s míg a többiek általam erre fel nem hatalmaztatnak. Grimm, mint jó rajzoló, lerajzolta a tájt s nekem átadta a lapot.”⁸*

Szemerében nagy megrendülést okozott a Szentkorona elrejtése, de az ismert körülmények között, magára hagyatva, más választása nem volt: *„E hű rajza a korona megmentésének mutatja, hogy az megmentetett Kossuth nélkül, sőt Kossuth ellenére. Saját fejét féltvén a veszély perczeiben, még a bosszuját is elfelejté Ausztria ellen. Ellenben alig érzette magát biztonságban, tetszett neki, hogy a korona meg vala mentve, és még inkább tetszett neki, hogy a világ, mint mindent a forradalomban, ezt is neki tulajdonította.”⁹*

A bécsi udvar 1849 októberétől mindent megtett annak érdekében, hogy a Szentkoronát kézre kerítse, nehogy azt a magyarok Bécs ellen felhasználhassák. Megindult a nyomozás, a tanúvallomások begyűjtése.

⁵ Batthyány Kázmér gróf (1807-1854) a Szemere-kormány külügyminisztere.

⁶ Szemere, i.m. 200.o.

⁷ Az orsovai „Fehér Bárány” vendéglő.

⁸ Szemere, i.m. 201.o. – Szemere az emigrációban aztán Kossuthot részletesen tájékoztatja a Szentkorona elrejtésének pontos helyéről és körülményeiről.

⁹ Szemere, i.m. 203.o.

Nagyon gyorsan rekonstruálták Szemere és a Szentkorona útját, majd azt is megállapították, hogy az ereklyéknek Orsova közelében kell lenniük. Orsova és Mehádia között minden gyanús helyet felástak, minden barlangot átkutattak, még az orsovai templom talaját, falait is megvizsgálták. A Szentkorona azonban nem került elő.

A kutatásra külön bizottságot szerveztek, Karger Titusz százados-hadbíró vezetésével, majd 1852-től az újonnan kinevezett rendőrminiszter, Johann Kempen tábornok vette kezébe az ügyeket. A londoni magyar emigránsok közé egy besúgót, Wargha Istvánt¹⁰ küldte el információkért.

Az események bizonyítják, hogy a besúgó jól dolgozott. A Wargha által – egy állítólagos Szűcs nevű, valós személyként soha nem igazolt, volt huszárfőhadnagytól állítólagosan 6 ezer aranyért – megvásárolt információk alapján, az 1853. szeptemberében megkezdett ásatások negyedik napján, szeptember 8-án reggel negyed kilenckor, az ásatást végző határőrök egyike, egy Juon Morosina nevű öreg oláh felkiáltott: „fièr!”.¹¹ Az orsovai fűzesben kiásott vasládát¹² szekéren a település katonai parancsnokságára szállították, ahol azt, kulcsok hiányában egyszerűen feltörték. *„A láda belsejében legfelül Szent István palástja tűnt elő. Teljesen átázott és kifakult a nedves talajban. Alatta két párnát találtak, ezek alatt selyemszakban a koronázási kardot, amelyet szinte megevett a rozsda. A láda alsó jobb sarkában, bőrtokban volt a korona. A bőrtokot elrothasztotta a talajvíz, darabokra mállott, mikor hozzányúltak. A koronáról több kő letört, ezeket megtalálták alatta. Selyembélése a nedvességtől elmállott és elpenészedett. A bélés alatt előtűnt a jogar és az országalma, mindkettő a nedvességtől tönkrement tokban. Találtak még néhány elmállott régi okiratot, tönkrement keszkenőket. S megtalálták a sarukat és harisnyákat is, de ezek egészen szétmentek már a nedvességtől. Végül két régi kengyel is előtűnt a ládából. A selyemrészek és papírosok úgy tönkrementek, hogy szenny és pép gyanánt töltötték ki a jelvények közeit. Ebből a pépből került elő a korona két letört rubinköve, az egyik láncfüggő három rubinnal, és az országalmáról letörött kis aranykereszt.”*¹³

A bécsi udvar azonnal megtette a szükséges lépéseket. Szeptember 10-én Orsovára érkezik az „Erzherzog Albrecht” hadigőzös, hogy szeptember 11-én, fedélzetén a szent ereklyékkal Budára induljon. Ferenc József császár táviraton kiadott parancsára a hadigőzösnek szeptember 15-ére Promontorra kellett érkeznie, majd ott kikötnie. Albrecht főherceg kormányzó vezetésével, itt kellett egyházi és világi előkelőségekből álló

¹⁰ Wargha István a Kamaránál volt tisztviselő, majd 1848-ban minisztériumi titkár lett. Világos után beállt császári spiclinek, a budai osztrák katonai parancsnokságon foglalkoztatták. Életének ez a sötét szakasza csak 1919-ben, a volt császári titkos levéltár megnyitása után vált ismertté. A 48-as hazafiaknak kijáró közmegebecsülésben halt meg 1876-ban, mint Nagyvárad város főjegyzője és a Magyar Tudományos Akadémia tagja. – Benda-Fügedi, i.m. 201-209.o.

¹¹ Magyarul a.m. vas.

¹² A Szentkorona feltalálási helyén később kápolnát emeltek, melyet Magyarország Védasszonyának, Szűz Máriának tiszteletére szenteltek fel.

¹³ Benda-Fügedi, i.m. 204-205.o.

bizottságnak – külön erre az alkalomra kiadott szertartásrend¹⁴ szerint – fogadnia és hitelesítenie az érkező ereklyét.

Az „Erzherzog Albrecht” hadigözös 1853. szeptember 15-én Promontorra érkezvén, ott kikötött.¹⁵ A Budáról – szintén a folyamon – érkező bizottság hajója a hadigözös mellé állt és megkezdődött a ceremónia.

Az eseményen ott volt Scitovszky János primás, Esterházy Pál herceg, gróf Pálffy Fidél, gróf Keglevich Gábor és János, gróf Batthyány János, Pálffy Antal herceg, Ranolder János veszprémi püspök, Fábry Ignác kassai püspök és még sokan mások.

A díszruhás bizottság ünnepélyesen a hajó fedélzetére vonult, ahol Albrecht főherceg szónoklatban méltatta a pillanat jelentőségét. Ezt követően egyenként elővették a tárgyakat, elsősorban a Szentkoronát és tüzetes vizsgálat után valamennyinek valódiságát hitelesítették. Erről jegyzőkönyvet is fölvettek.

A primás imát mondott, a kivonult katonazenekar eljátszotta az osztrák himnuszt, a hadihajó ágyúi üdvlövéseket adtak le. A dörgésre a Citadella és a királyi Vár ágyúlövései feleltek, majd megszólaltak Buda és Pest város templomainak harangjai. Az eseményeket a promontori Dunaparton összesereglett helyi és környékbeli lakosság lelkes éljenzéssel, buzgó imádsággal követte.¹⁶

A hitelesítésre érkezett bizottság hajójának távozása után az „Erzherzog Albrecht” hadigözös – fedélzetén a Szentkoronával és a koronázási jelvényekkel – Promontoron éjszakázott. Közben Budán, lázas előkészületek történtek a szent ereklyék ünnepélyes fogadására.¹⁷

A hadigözös másnap, szeptember 16-án kora reggel indult el Promontorról. Budára 9 órakor érkezett meg. Az ünnepélyes fogadtatását követően a Szentkoronát három napra közszemlére tették ki..

A magyar Szentkorona évezredes történetében az 1853. szeptember 15-e csak egy apró pillanat, de nekünk budafokiaknak, az egykori promontoriak utódainak jeles ünnepünk. Máig ez az egyetlen olyan igazolt nap, amikor a Szentkorona Promontorra látogatott és ott hosszabban időzött. Ezért is kutatjuk e napnak és a hozzá kötődő eseményeknek történéseit, s gyűjtjük annak tárgyi emlékeit,¹⁸ illetve gyarapítjuk azok sorát mi magunk is.

A jeles esemény 140. évfordulójának tiszteletére 1993. szeptember 15. és október 14. között „Angyali korona, szent csillag / a korona a legújabb kutatások tükrében” címmel Nyáry Éva festményeiből, Sisa József zománcképeiből és Szelényi Károly színes fotóiból rendeztünk kiállítást a

¹⁴ Szertartás az ujra megtalált szent magyar korona és korona-jelvények valódiságának igazolására – korabeli plakát, a szerző magángyűjteményében.

¹⁵ A promontori kikötő ebben az időben a mai Tóth József utcától délre, mintegy 100-150 méterre volt.

¹⁶ Az eseményről készült színezett fametszet képét az Illustrierte Zeitung 1853. október 8-ai száma közölte. A kép alapja egy ceruzarajz, melynek eredetijét a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzik.

¹⁷ Az eseményre külön szertartásrend készült, melyet magyar és német, kétnyelvű plakátokon tettek közzé Budán és Pesten. Szertartás a magyar szent koronának megérkezésekor Pesten és Budán, s annak ugyanott nyilvános kitételénél – korabeli plakát, a szerző magángyűjteményében.

¹⁸ Az 1853. szeptember 15-ei nap emlékére az uralkodó, az eseményre utaló szöveggel és képi tartalommal, emlékérmét veretett.

Budatétényi Galériában,¹⁹ a Savoyai Jenő Asztaltársaság pedig emléklapot adott ki.

A 150. évfordulóra a Savoyai Jenő Asztaltársaság – a Kerületi Helytörténeti Körrel és a Budapesti Városvédő Egyesület Promontor-Tétény munkacsoportjával közösen – az eseményt megörökítő korabeli színezett fametszetről képeslapot, a Szentkoronáról levélzárót adott ki. Kezdeményezésünkre a Budafok 1. postahivatal 2003. szeptember 15-én, a jeles eseményre utaló ábrával és szöveggel, hivatalos alkalmi postabélyegzőt használt.

¹⁹ A kiállítást Pap Gábor művészettörténész nyitotta meg, közreműködött a Pasaréti Ferences Kórus.